

Polglasnik in zvočniški sklop v izglasju mlajših prevzetih besed¹

1 Toporišič v *Slovenski slovnici* omenja mlajše prevzete besede, in sicer da se »v mlajših prevzetih besedah, če je prvi zvočnik l ali r ali v ali j, drugi pa m ali n ali r ali l ipd.« (Toporišič, 1984: 51) pojavlja pisno odsotni polglasnik, ki je »neobvezni polglasnik /in/ značilen za izgovor mlajših ljudi določenega jezikovnega področja (npr. Ljubljane)«.

Podobno je v Pravilih Slovenskega pravopisa² zapisano, da sklope dveh zvočnikov na koncu osnove »lahko izgovarjamo na dva ali (izjemoma) na tri načine: neobvezno s polglasnikom pred drugim zvočnikom (izvzet je *u* kot prvi zvočnik) oz. (redko) *z* u namesto *u*:« in »v nekaterih, zlasti mlajših prevzetih besedah: film /.../, sejm;/ / žanr /.../, favl« (SP, 1997: 91, § 727, 728).³

2 V SSKJ je zapisanih 51 geselskih besed, ki se končujejo na dva zapisana zvočnika in so mlajše prevzete besede.⁴ Razdelimo jih v enajst skupin, in sicer glede na zvočnika:⁵

1. -jl (*emájl, detájl, kóktajl, kóktejl*),
2. -jm (*vêrthajm, sêjm*),⁶
3. -jn (*design [dizájjn],⁷ kombájjn, silokombájjn, dizájjn*),
4. -lm (*napálm, psálm, film, díafilm, prédífilm, vélefilm, kínofilm, mikrófilm*),
5. -nr (*žánr*),
6. -rl (*earl [êrl], pêrl, girl [gêrl], call girl [kôl gêrl], pin-up girl [pínáp gêrl]*),⁸
7. -rm (*alárm, šárm, éktodêrm, éntodêrm, mézodêrm, pêrm, endospêrm, kominfórm, klorofórm, lizofórm, kórm*),
8. -rn (*gám, kámgárn, koncêrn, véstern, wéstern [ve-], líntvern, léghórn, poliéstrn*),
9. -rv (*nêrv*),

¹ Besedna zveza 'izglasje mlajših prevzetih besed' je sporna, saj večkrat omenjamo le pisno vrednost dveh zaporednih zvočnikov, ki sta v besednem izglasju. Vendar naj ta besedna zveza zadostuje za rabo v tem članku, kakor se očitno pokaže v poteku članka. — Za pomoč in strokovne napotke pri izdelavi članka se zahvaljujem doc. dr. Eriki Kržišnik in asist. Hotimirju Tivadarju.

² V nadaljevanju: SP, 1997.

³ Obakrat podčrtal P. J.

⁴ Izjema je geselska beseda *psálm*, ki jo navajamo zgolj zaradi podobnosti v izgovoru. — Geselske besede znotraj ene skupine so razvrščene po načelu Odzadnjega slovarja slovenskega jezika.

⁵ Pri geslih, kjer SSKJ predpisuje izgovor (ki je naveden v istem geselskem članku in ne kot del splošnih pravil iz Uvoda SSKJ), pripisujemo tudi to. Omeniti je potrebno, da SSKJ pri nobeni od omenjenih geselskih besed ne zaznamuje izgovora s polglasnikom.

⁶ SSKJ dodaja: »tudi sêjem -jma«.

⁷ Pisni *g* (v tem primeru) pri prevzemanju iz angleškega jezika (oz. pisave) izgovarjamo kot *j*, ponekod tudi tako zapisujemo: prim. *dizájn* (SP, 1997: 177).

⁸ Ob besedi *gêrl* naj zapišemo, da sta danes mnogo bolj uveljavljeni izgovorjavi [gêrl] in [gêrəl] (o variantnem izgovoru gl. dalje), posebej med mlajšimi govorcji.

10. -vl (*fávl, krávl, crávl* [kravl])⁹ in
 11. -vn (*fávn, klóvn, knockdown* [nòkdávn]),¹⁰ *clown*).

2.1 Kot prvega od teh dveh zvočnikov ni *m*, kot zadnjega pa ne *j* (kar je povezano s fonemskima variantama [l'] in [n']):¹¹ mlajših prevzetih besed s tridelnim izglasnim zvočniškim sklopom ni.¹² Toporišič v razpravi Soglasniški sklopi slovenskega knjižnega jezika¹³ kot možne zveze dveh zvočnikov v izglasnem zvočniškem sklopu ne omenja kombinacije *-jm*.¹⁴

3 Neobvezni polglasnik Toporišič predpisuje vsem tem besedam razen nekaterim: *žanr, nerv*,¹⁵ *design* in *knockdown*, v SP 1997 pa meja ni prav natančna.¹⁶

Polglasnik med zvočnikoma lahko — glede na dano besedje njegovo in izgovorjavo — razdelimo v tri skupine, kjer je polglasnik

- a) nujen, obvezen (zvočniški sklop je v izglasju neizgovorljiv);
 b) neobvezen (prim. Toporišič, 1984: 51), polglasnik se uveljavlja predvsem na območju Ljubljane, vendar v pretežnem delu populacije;
 c) ga ni.

3.1 Polglasnik je obvezen le v enem primeru: [žánər], kar je pri slovenjenju tovrstnih besed izgovorno neizogibno.¹⁷

3.2 Polglasnika ne izgovarjamo v zvočniških sklopih, kjer sta prva zvočnika *j* ali *v* (*-jl, jm, -jn; -vl, -vn*).¹⁸ Izgovorjava kot *[emájəl] ipd. je najmanj 'nenavadna' in se kljub nasprotnim določilom SP 1962 v slovenskem jezikovnem prostoru ni uveljavila, predvsem pa ne v sodobni knjižni izreki.¹⁹ V

⁹ Odzadnji slovar slovenskega jezika navaja tu izgovor kakor pri prejšnjem gestu, pri *krávlu* pa ne. Smiselneje SSKJ navaja izgovor le v geselskem članku besede *krávl*, saj je *cráwl* le kazalka.

¹⁰ Pisni *w* »pred soglasnikom ali na koncu besede« pri prevzemanju iz angleškega jezika (oz. pisave) izgovarjamo kot [w] (SP, 1997: 178). — Izgovor je, upoštevajoč prilikovanje po zvenečnosti, praviineje [nogdávn].

¹¹ Podobno gl. SP, 1997: 91, § 726.

¹² Prim. razdelek 1 tega spisa. Podobno piše Toporišič: »Tridelni sklopi na koncu besede niso posebno bogati./« (Toporišič, 1978b: 39.)

¹³ Razprava je bila izdana v zborniku Glasovna in naglasna podoba slovenskega jezika (1978), že prej pa pod naslovom Suglasniški skupovi u slovenskom književnom jeziku (1959).

¹⁴ To je nedvomno povezano z dejstvom, da je Toporišičeva razprava izšla že leta 1959, medtem ko je prva knjiga SSKJ izšla šele 1970, beseda *vérthajm* pa šele v zadnji knjigi leta 1991. Hkrati je to nasploh edina beseda (poleg *sejma*, ki pa je izjema, kot ugotavljamo dalje) v SSKJ, ki se končuje na tak zvočniški sklop. Dodaja: »/V/ečina drugih sklopov /razen sklopov [ər] + zvočnik, [ɔln] in [oyn], ki so najpogostejši/ je značilnost tujk. V praslovanščini so namreč vsi taki sklopi bili odstranjeni z metatezo, nazalizacijo ipd.« (Toporišič, 1978b: 37.) — Besedišče slovenskega jezika (1998) glede izglasnih zvočniških sklopov z dvema različnima zvočnikoma ne prinaša pomembnejših novih informacij. Večinoma popisuje le večje število takih besed, zaradi preglednosti pa smo se odločili le za prikaz geselskih besed iz SSKJ. Besedišče navaja samo eno drugačno izglasno skupino, in sicer *-vr* v besedi *sěvr*. To lahko smiselno priključimo k skupinam, ki imajo prvi zvočnik *v*.

¹⁵ SP 1997 dopušča trojni izgovor: [něrw/něrou/něru]. Prim. tudi SP, 1997: 91, § 728. — Na tem mestu naj opozorimo na nenavadno sistemsko nasprotje: medtem ko se varianti [w] in [W] (ne ob samoglasniku) prilikujeta glede na sledeči zveneči ali nezveneči soglasnik [wzěti, wrána; Wsák], je v besednem izglasju lahko le zveneča različica [w].

¹⁶ Gl. razdelek 1.

¹⁷ Tak izgovor navaja tudi SP, 1997: 91, § 728. — Gl. tudi Toporišič, 1992: 132.

¹⁸ Skupine 1.3, 10. in 11., gl. nazaj ta spis (2).

¹⁹ Zanimivo se je vprašati, zakaj Toporišič v Slovnici navaja nasprotujočo izjavo (gl. razdelek 1), čeprav v razpravi Fonetika, fonologija in pravorečje v SP 1962 ironično zapiše: »Kar izgovori naj kdo *emájəl, fával*.« (Toporišič, 1963b: 172.)

sklopih z *v* stoji izgovorna varianta [ʉ]: [fáʉl], [faʉn], [kráʉl],²⁰ ali pa kar variantni izgovor z *u*: [fául], [faun].²¹ O besedi *sêjm* še v nadaljevanju.

3.3 Mlajših prevzetih besed z neobveznim polglasnikom je številčno največ: končaji *-lm*, *-rl*, *-rm*, *-rn*. Za te velja pravilo iz uvodnega razdelka (1) v pravem pomenu besede.²² Medtem ko Toporišič v svoji razpravi še omenja »ljubljski modni filəm«, ki da je značilen le za govor predvsem mlajših govorcev — podobno omenja, naj SP 1962 ne sili »ljudi k izgovorjavi tipa [mávər fíləm šárəm fávən /.../]« (Toporišič, 1963b: 172) —, je izgovorjava s polglasnikom v takih primerih, kot povedano že uvodoma, starostno oz. generacijsko mnogo bolj razširjena in dejstvo, da se je v zadnjih petdesetih letih celo razširila, tudi govori o uzaveščenosti take izgovorjave. Vseeno pa je izgovor tudi danes še omejen predvsem na Ljubljano z okolico (marsikatero narečje polglasnika ne pozna).²³

3.3.1 V to skupino lahko uvrstimo tudi besedo *nêrv* oz. končaj *-rv*. Dopusčen je trojen izgovor: z [w], [əʉ] ali kar z [u], prim. opombo 15.²⁴

4 Pričujoče pojave, torej različne 'tipe' polglasnikov v zvočniških sklopih, se dá skoraj v celoti razložiti z zgolj glasoslovnimi pojavi.

4.1 Šest slovenskih zvočnikov lahko razdelimo po njihovi zvočnosti (Toporišič uporablja izraz zvonkost, prim. dalje opombo 25). Najbolj zvočen je *j*, nato *r*, sledi *l*, samo malo manj sta zvočna *m* in *n*, najmanj pa [v] (kot varianta fonema *v*). Varianta *v* [ʉ] je enako zvočna kot *j*. Gl. tudi spodnjo shemo.²⁵

v < m, n < l < r < j, ʉ

zvočnost narašča

²⁰ Takšna pravila izgovorjave so povzeta iz Uvoda k SSKJ (str. XXIV). Nenevadno pa je, da pri geslu kravl SSKJ predpisuje izgovorjavo [kravl], ki se nanaša tudi na citatno različico besede (*cráwl*), prim. tudi opombo 9. Vendar tak zapis izgovora pojasnimo z določilom: »Izgovor tujk in narečnih besed je dan po glasovnem sistemu knjižnega jezika.« (Prav tam.) Prim. tudi: »Vendar pred l, lj in r v takih /na začetku besede/ primerih govorimo tudi priporoški v [v]-, vlj-, -vr-].« (SP, 1962, 24.) — Pri fonetičnem zapisu besede *favn* v SP 1997 je očitno izpadlo naglasno znamenje.

²¹ Izgovor z *u* SP 1997 navaja — seveda le pri nekaterih, zlasti mlajših prevzetih besedah (prim. razdelek 1) — na drugem mestu, torej: [faʉn/faun], [fáʉl/fául] (SP, 1997: 91, § 728). Tak izgovor se seveda omenja že prej, v SP 1962 (str. 21) itin.

²² Vendar pa take besede predstavljajo le štiri od enajstih skupin (gl. razdelek 2), hkrati pa večino geselskih besed — kar 32 od skupno 51 oz. 63 % vsega takega besedja, ki ga popisuje SSKJ. Seveda je pri tem potrebno opozoriti, da je večina besed tvorjenk z (eno) isto osnovo, nekatere pa imajo več zapisov (kot citatne besede in kot sposojenke); če te 'odštejem', potem predstavlja ta skupina ravno 50 % vseh takih besed.

²³ O razširjenosti polglasnika v narečjih gl. Toporišič, 1967a: 162.

²⁴ Smiselno bi *nêrv* sicer lahko uvrstili v samostojno skupino (glede izgovora s polglasnikom), vendar pa naj bo zaradi sistematičnosti uvrščena v to (pod)skupino.

²⁵ Toporišič navaja v *Enciklopediji slovenskega jezika* takole zaporedje: »N/ajbolj zvoček je j, ker za seboj ne trpi nobenega zvočnika, nato r /.../, nato l, n, m, medtem ko se /v/ v svojih štirih variantah zvonkostono zelo prilagaja, v varianti ʉ pa je enako zvoček kakor j./« (Toporišič, 1992: 380.) Vendar pa je utemeljitev o največji zvonkosti *j* pomanjkljiva, ker mu lahko sledijo drugi zvočniki, npr. *emáj*, *vêrhajm*, *dizáj*n. Najverjetneje je imel pisec v mislih »spirantično varianto (namreč [j]), /ki jo/ izgovarjamo le še pred naglašnim samoglasnikom« (Toporišič, 1963b: 173), ali pa na besedno vzglasje (Toporišič, 1978b: 33), kakor je zapisal: »Zvočnik j + soglasnik (torej tudi zvočnik) v slov. ni mogoč, tako tudi ne l ali r + soglasnik /vse v predjednem položaju./« (Toporišič, 1967c: 92.) In dalje: »Še kar bi se dali sklopi z jezičnikom na drugem mestu izgovarjati enozložno, če je prvi zvočnik j (*mojr*, *emajl*).« (Prav tam.) — Podobno, a ne enako razporeditev omenja Tatjana Srebot Rejec: najbolj zvoneča sta j in r, sledi l, nato m in n, najmanj zvoneč pa je v. Slovenske (v članku primerja angleške in slovenske glasove) variante v [ʉ] ne omenja (Srebot Rejec, 1987: 57). — Iz omenjenih razlogov se zdi najustreznejši prikaz sheme kot v razdelku 4.1.

S takšno razporeditvijo zvočnosti (in hkratne odprtnostne stopnje) lahko razložimo pojav polglasnika npr. v besedi *žanr* [žánər], saj osnovni zakon slovenskega zloga²⁶ zahteva polglasnik (tako kot tudi pisno, npr. *čevlja* : *čevelj*, *cimra* : *cimer*).²⁷

Nasprotno pa velja seveda za besede z zvočniškimi sklopi, v katerih ne izgovarjamo polglasnika (3.2), tako npr. *detájł*, *vêrthajm*, *kombájłn*, *fávl* in *klóvn*. Ker gre v tem primeru za sklope s prvim zvočnikom *j* oz. [ɟ] (ali celo samoglasnik *u*), ki sta najbolj zvočna, in manj zvočnimi/zvonicami *m*, *n*, *l*, se tukaj polglasnik ne vriva.

Ostane še tretji 'tip', ki pa ga je tudi mogoče (v večini primerov) razložiti na ta način, saj gre za bližino po zvočnosti (*r*, *l*, *m* in *n*) in se tako pojavlja neobvezni polglasnik, npr. [alárm] ali [alárəm], [fílm] ali [fíłm], [pêrl] ali [pêrəl], [véstərɲ] ali [véstərən].²⁸ V izglasnem zvočniškem sklopu takih besed se vedno najprej pojavi zvočnik, ki je po razporeditvi zvočnosti višje (torej bolj zvočen), sledi pa manj zvočen; torej najprej *r*, potem *l/m/n* itn.

5 Vendar pa izgovora vseh takih besed ni mogoče razložiti le z glaslovnega vidika. Taka je v prvi vrsti beseda *sêjm* (poljski parlament). SSKJ o njenem izgovoru ne poroča (prim. opombo 5), pač pa dopušča tudi pisno dvojnico *sêjem*, za slednjo pa jasno navaja polglasnik (Uvod). Pač pa najdemo prav to besedo zapisano v SP 1997. Ta dovoljuje izgovorno dvojnico za zapis *sêjm*: [sêjm/sêjəm].

5.1 Ta primer najverjetneje kaže na prilagajanje prevzete besede (iz poljščine) drugi podobno zveneči besedi v jeziku, v katerega je prva beseda prevzeta (slovenščina). Poljski *sêjm* se pod vplivom besede *sêjem* (v pomenu 'priređitev' ali v besedni zvezi *živilski sejem* ipd.) torej izgovarja tudi s polglasnikom [sêjəm]. Podoben primer bi bila že prej omenjena *girl* (prim. opombo 8), ki se pretežno izgovarja s polglasnikom: [gərl/gə̀rəl] in ne z *é* [gêrl/gềrəl], kakor popisuje SSKJ.²⁹ V tem primeru gre za 'izgovorno podobnost' z rod. mn. samostalnika *grlo* [gə̀rl/gə̀rəl] (SP, 1997: 92, § 734) in morda od tod tak izgovor za *girl*.³⁰

Beseda *sêjm* v nasprotju z vsem prej (razdelki 14.1) povedanim zanika predpostavko (podoben primer je *vêrthajm* [vêrthajm], po zvočnosti tudi [dizájł] ipd.) o zgolj glasoslovnem vzroku polglasnika med zvočnikoma v izglasju mlajših prevzetih besed.³¹

Viri, literatura

Besedišče slovenskega jezika z oblikoslovnimi podatki: Elektronska izdaja, različica 1.0 (1998). Ljubljana: ZRC SAZU in DZS.

Besedišče slovenskega jezika z oblikoslovnimi podatki, A-Ž: Po gradivu za slovar sodobnega knjižnega jezika zbrane besede, ki niso bile sprejete v Slovar slovenskega knjižnega jezika (1998). Ljubljana: ZRC SAZU.

²⁶ Prim. razpravi Jožeta Toporišiča Strukturiranost slovenskih glasov in predvidljivost njihove razvrstitve (Toporišič, 1967: 92) in že prej omenjeno Soglasniški sklopi slovenskega knjižnega jezika.

²⁷ Primeri so iz *Slovenske slovnice* (Toporišič, 1984: 50).

²⁸ V zvezi z *r* prim. tudi SP, 1997: 91, § 727; Toporišič, 1984: 51.

²⁹ Verjetno pod vplivom pravila: »Š/širok je brez izjeme vsak naglašeni e pred *r* v prevzetih besedah, npr. *afera*, *šofêr*, *fêr*, *atmosfera*, *mizêren*, *bolêro*, *bêrek*./« (Toporišič, 1984: 46; podčrtal P. J.). SP 1997 navaja pri takih besedah (če so prevzete iz angleškega jezika) vedno izgovor z *é*: *Pearl* [pêrl], *Garry* [gêri], *girl* [gêrl] ipd. Vendar hkrati: *Firebird* [fájêrbêrd-] (od tod tudi: *bird* [bêrd-]), kjer pa se to pravilo krši (SP, 1997: 17679, § 1100).

³⁰ Na tak način smo pojasnili v prejšnji opombi omenjeni *Firebird* v zvezi z rod. mn. samostalnika *brdo* itn.: [bêrd-].

³¹ Dolgujemo še razlago razdelka 3. Besedi *design* in *knockdown* sta citatni besedi, zato ju Toporišič smiselno upošteva. Pri *žánru* pa gre za obvezni polglasnik (o zvočniškem sklopu *nr* ne moremo govoriti), čeprav poglasnika — kot že omenjeno — SSKJ ne navaja, drugače SP 1997 (SP, 1997: 91, § 728).

- Hajnšek Holz, Milena, Jakopin, Primož (1996). Odzadnji slovar slovenskega jezika: Po Slovarju slovenskega knjižnega jezika. Ljubljana: ZRC SAZU in SAZU.
- Slovar slovenskega knjižnega jezika: 1. knjiga A-H; 2. knjiga I-Na; 3. knjiga Ne-Pren; 4. knjiga Preo-Ž; 5. knjiga T-Ž (1991). Ur. Anton Bajec [...]. Ljubljana: DZS.
- Slovenski pravopis (1962). Ljubljana: DZS.
- Slovenski pravopis 1. Pravila (1997). Ljubljana: DZS.
- Srebot Rejec, Tatjana (1987). The sound systems of English and Slovene compared: a distinctive feature analysis. *Linguistica XXVII*, 47-61.
- Toporišič, Jože (1957). Sistemske premene samoglasnikov v knjižnem govoru. *JiS III/2*, 70-76.
- Toporišič, Jože (1959a). Alternativni soglasniški sklopi slovenskega knjižnega jezika. *JiS IV/7*, 203-7.
- Toporišič, Jože (1959b). Suglasnički skupovi u slovenskom književnom jeziku. V: Radovi Slovenskog instituta, 3, 113-22.
- Toporišič, Jože (1963a). Fonetika, fonologija in pravorečje v SP 1962. *JiS VIII/5*, 138-43.
- Toporišič, Jože (1963b). Fonetika, fonologija in pravorečje v SP 1962. *JiS VIII/6*, 167-73.
- Toporišič, Jože (1963c). Fonetika, fonologija in pravorečje v SP 1962. *JiS VIII/7*, 206-11.
- Toporišič, Jože (1967a). Nekaj strani iz slovenske slovnice: IX. O slovenskem pravopisu. V: Jezikovni pogovori II. Ljubljana: Cankarjeva založba, 161-72.
- Toporišič, Jože (1967b). Predvidljivost slovenske knjižne samoglasniške kolikosti in kakovosti. *JiS XII/8*, 229-36.
- Toporišič, Jože (1967c). Strukturiranost slovenskih glasov in predvidljivost njihove razvrstitve. *JiS XII/3*, 92-96.
- Toporišič, Jože (1971). Pravopis, pravorečje in oblikoslovje v Slovarju slovenskega knjižnega jezika I. SR XIX/1, 55-75.
- Toporišič, Jože (1972). Prevzete prvine slovenskega knjižnega jezika (glasovi, pisava, oblike, tvorba, besede). SR XX/3, 285-318.
- Toporišič, Jože (1975). Formanti slovenskega knjižnega jezika. SR XXIII/2, 153-96.
- Toporišič, Jože (1978a). Glasovna in naglasna podoba slovenskega jezika. Maribor: Obzorja, 88-103.
- Toporišič, Jože (1978b). Soglasniški sklopi slovenskega knjižnega jezika. V: Jože Toporišič, Glasovna in naglasna podoba slovenskega jezika. Maribor: Obzorja, 30-42.
- Toporišič, Jože (1984). Slovenska slovnica. Maribor: Obzorja.
- Toporišič, Jože (1992). Enciklopedija slovenskega jezika. Ljubljana: Cankarjeva založba.

Peter Jurgec
Ljubljana